

ผลกระทบของเกษตรพันธสัญญาต่อครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเปราะบางในจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน Impact of Contract Farming on Vulnerable Farm Households in Chiang Mai and Lamphun

เบญจพรรณ เอกสิงห์^{1,2} จีรพรรณ กิจชัยเจริญ¹ พรสิริ สืบพงษ์สังข์¹

ณัฐนา ถาวรนนท์² สุกัญญา โคตรปัญญา² และธณันท์ กันทะวงษ์²

¹ภาควิชาเศรษฐศาสตร์เกษตรและส่งเสริมเผยแพร่การเกษตร ² ศูนย์วิจัยเพื่อเพิ่มผลผลิตทางเกษตร

คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อ. เมือง จ. เชียงใหม่ 50200 โทรศัพท์ 053-944621 email: benchaphun.e@cmu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษาเกษตรพันธสัญญาในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และลำพูนในกลุ่มเกษตรกร 589 ครัวเรือนในด้านความเปราะบางของครัวเรือน 4 ด้าน คือ ด้านแรงงานพึ่งพิง ด้านการกู้เป็นสัดส่วนต่อรายได้ ด้านหนี้สินค้าง และ ด้านที่ดินและทรัพย์สิน พบว่า ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ มีสัดส่วนครัวเรือนที่เปราะบางสูงกว่าในกลุ่มปลูกพืช โดยมีครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 100 95 84 และ 76 เป็นกลุ่มเปราะบางอย่างน้อย 1 ด้าน ในกลุ่มครัวเรือนผู้เลี้ยงไก่ไข่ ไก่เนื้อ สุกร และ ปลา ตามลำดับ ในขณะที่ในกลุ่มปลูก ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ ถั่วเหลืองฝักสด มีครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 65-68 และ ในกลุ่มปลูกมะเขือเทศ มันฝรั่ง ข้าวโพดฝักอ่อน และพริก ร้อยละ 78-82 เป็นครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเปราะบางอย่างน้อย 1 ด้าน

การเกษตรพันธสัญญามีผลกระทบต่อกลุ่มเปราะบางในแง่บวก และแง่ลบ ทั้งด้านรายได้ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในแง่บวก กลุ่มเลี้ยงสัตว์ระบอบผลบวกของเกษตรพันธสัญญาด้านรายได้ และสิ่งแวดล้อมเป็นสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มพืช (ร้อยละ 74 ในกลุ่มสัตว์ ร้อยละ 66 ในกลุ่มพืช สำหรับด้านรายได้ ร้อยละ 19 ในกลุ่มสัตว์ และ ร้อยละ 16 ในกลุ่มพืช สำหรับด้านสิ่งแวดล้อม) แต่กลุ่มพืช จะระบอบผลบวกด้านสังคม เป็นสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มเลี้ยงสัตว์ (ร้อยละ 58 ในกลุ่มพืช และร้อยละ 52 ในกลุ่มสัตว์) ในแง่ลบ เกษตรกรที่ระบุว่าการเกษตรพันธสัญญามีผลกระทบด้านลบกับรายได้ มีร้อยละ 27-31 ในกลุ่มปลูกพืช และ มีร้อยละ 34-50 สำหรับกลุ่มเลี้ยงสัตว์ ไม่มีเกษตรกรที่ระบุว่าการเกษตรพันธสัญญามีผลกระทบด้านลบทางสังคม ในกลุ่มพืช แต่มีเกษตรกรร้อยละ 20 ของกลุ่มสัตว์ที่ระบุผลลบทางสังคม ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม เกษตรกรร้อยละ 20 ในกลุ่มพืช และ ร้อยละ 40 ในกลุ่มสัตว์ระบุว่ามีการเกษตรพันธสัญญามีผลลบกับสิ่งแวดล้อม โดยทั่วไป เกษตรกรกลุ่มเปราะบางรายงานว่าได้รับผลลบทางรายได้ และทางสิ่งแวดล้อมเป็นร้อยละที่สูงกว่ากลุ่มไม่เปราะบาง แต่ในด้านสังคมไม่มีความแตกต่างกันในทั้งสองกลุ่ม

คำสำคัญ: เกษตรพันธสัญญา ความเปราะบาง ผลกระทบ

Abstract

This study investigates vulnerability among 589 contract farming households in Chiang Mai and Lamphun in 4 aspects: dependency ratio, loan-to-income ratio, existence of outstanding debts and value of land and assets. Higher percentages of households with such vulnerability were found in the households raising

livestock than those planting crops whereby all, 95, 84 and 76 per cent of the households raising layers, broilers, poultry and fish had at least one of these vulnerability traits, while 65-68 per cent of those planting sweet corn, maize for seeds, green soybean and 72-82 per cent of those planting tomatoes, potatoes, baby corn and chillies had such at least one of the traits.

Contract farming had both positive and negative impact on vulnerable farm households. In terms of positive impact, a higher percentage of livestock farmers indicated positive impacts on income and environment than crop farmers and vice versa for social aspect (74 per cent of livestock farmers vs. 66 per cent of crop farmers for income aspect, 19 per cent of livestock farmers vs. 16 per cent for crop farmers for environmental aspect, 52 per cent of livestock farmers vs 58 per cent of crop farmers for social aspect). In terms of negative impact, around 27-31 per cent of the crop farmers indicated that contract farming had negative impacts on income as compared to 34-50 per cent of the livestock farmers. None of crop farmers reported negative impact on social aspect while 20 per cent of livestock farmers reportedly so. 20 per cent of crop farmers reported negative impact on the environment as compared to 40 per cent of the livestock farmers. In general, the study found that a higher percentage of vulnerable farmers reported negative impact on income and environment than that reported by that not in vulnerable category. For social aspect, there was no difference in the two groups.

Keywords: contract farming, vulnerability, impact

1. บทนำ

การเกษตรในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงไปจาก การเกษตรในอดีตในด้านโครงสร้าง ทั้งทางด้านการผลิตและการตลาด ซึ่งเดิมการผลิตใช้เทคโนโลยีดั้งเดิม และเป็นการผลิตเพื่อบริโภคเป็นหลัก แต่ในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนรูปแบบการผลิตทางการเกษตรเป็น การเกษตรพันธสัญญา ซึ่งเป็นการเกษตรที่มีข้อตกลงกันระหว่างผู้ผลิตและบริษัทธุรกิจเกษตร มีการตกลงที่จะแบ่งปันปัจจัยการผลิต เทคโนโลยีการผลิต และมีการรับซื้อโดยกำหนดราคาซื้อขาย ในทางทฤษฎี เกษตรพันธสัญญาเป็นเครื่องมือ

สำหรับลดความเสี่ยงอย่างหนึ่ง และทั้งสองฝ่ายควรมีสวัสดิการที่ดีขึ้น โดยทางผู้ผลิตสามารถมีความเสี่ยงด้านเทคโนโลยีน้อยลงและมีความเสี่ยงด้านอุปสงค์ คือ ด้านการตลาดน้อยลง ส่วนทางผู้รับซื้อผลผลิตควรมีความเสี่ยงด้านอุปทาน คือ ปริมาณผลผลิตน้อยลง แต่ในการผลิตจริง อาจไม่ได้เป็นไปตามที่คาดหวัง ซึ่งอาจมีหลายสาเหตุและปัจจัยที่เกี่ยวข้อง

ในขณะที่เดียวกันเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตมักเป็นเกษตรกรที่มีความไม่เข้มแข็ง ขาดอำนาจการต่อรองมีทรัพย์สิน และที่ดินจำนวนน้อย และมีหนี้สินที่เป็นผลผลิตจากการผลิตที่ไม่ได้ผลตอบแทนดี อาจกล่าวได้ว่าเกษตรกรอาจมีความอ่อนแอ หรือเปราะบางในการติดต่อทำเกษตรพันธะสัญญากับบริษัทธุรกิจเกษตร เช่นนี้ ผลกระทบของเกษตรพันธะสัญญาต่อเกษตรกรที่มีความเปราะบาง อาจมีมากกว่าเกษตรกรที่ไม่เปราะบาง แต่ผลกระทบนี้อาจเป็นด้านบวก หรือด้านลบก็ได้

2. วัตถุประสงค์

เพื่อสำรวจผลกระทบของเกษตรพันธะสัญญาที่มีต่อเกษตรกรกลุ่มเปราะบางทางด้านรายได้ สังคม และ สิ่งแวดล้อม โดยเปรียบเทียบกับเกษตรกรกลุ่มที่ไม่เปราะบาง

3. แนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิดการวิจัยและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Chambers [1] ได้ให้ความหมายของความเปราะบาง (vulnerability) ว่ามีสองด้าน โดยแบ่งเป็นด้านนอกและด้านใน (external and internal sides) ด้านนอกเป็นเรื่องของความเสี่ยง (risks) การกระทบกระเทือนอย่างกะทันหัน (shocks) และความเครียด (stress) ที่เกิดขึ้นกับรายบุคคลหรือครัวเรือน ส่วนด้านในเป็นเรื่องของการขาดการป้องกันหรือคุ้มครอง (defenselessness) การขาดเครื่องมือหรือวิธีการในการรับมือโดยไม่ก่อให้เกิดความสูญเสีย (a lack of means to cope without damaging loss) และกล่าวว่าการสูญเสียสามารถเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบทั้งความอ่อนแอทางด้านกายภาพ (physically weaker) ความยากลำบากทางเศรษฐกิจ (economically impoverished) การพึ่งพาทางสังคม (socially dependent) ความเสียหายหรือได้รับอันตรายทางด้านจิตใจ (humiliated or psychologically harmed) UNDP [2] ได้ให้ความหมายของความเปราะบางของมนุษย์ (human vulnerability) ไว้ว่าเป็นเงื่อนไขหรือแนวทางอย่างหนึ่งที่เป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำหนดสภาพความเป็นอยู่ (likelihood) และขนาดของความเสียหาย (scale of damage) จากผลกระทบของสิ่งที่เปราะบางหรือการเสี่ยงที่เผชิญอยู่ (impact of a given hazard) ความเปราะบางของมนุษย์ประกอบด้วย ความเปราะบางของระบบสังคมและเศรษฐกิจ สุขภาพ โครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพและทรัพย์สินที่แวดล้อม (environmental assets) ส่วน Aysan [3] ได้พูดถึงสาเหตุของความเปราะบางว่ามีหลายปัจจัยที่ส่งผลต่อความเปราะบาง อันได้แก่ การเข้าถึงทรัพยากร (lack of access to resources) ความเสื่อมลงของความสัมพันธ์ทางสังคม ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและความสามารถในการปกป้อง ความอ่อนแอของโครงสร้างทางสถาบันทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น การเข้าถึง

ข้อมูลและความรู้ การเข้าถึงอำนาจทางการเมืองที่จำกัด ความเชื่อและขนบธรรมเนียมประเพณี ความอ่อนแอของบุคคล

4. วิธีการดำเนินงาน

กลุ่มเกษตรกรที่ศึกษาคือ เกษตรกรที่ทำเกษตรพันธะสัญญาในจังหวัดเชียงใหม่ และ ลำพูน จำนวน 589 ราย ครอบคลุมการผลิต มันฝรั่ง มะเขือเทศ ถั่วเหลืองฝักสด ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดฝักอ่อน ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ พริก สุกร ไก่ และปลา ในกรณีไก่ ได้แยกเป็น ไก่ไข่ ไก่เนื้อประกันราคา และไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง รวมเกษตรกรปลูกพืช 442 ราย และ เกษตรกรเลี้ยงสัตว์ 147 ราย เกษตรกรที่ทำเกษตรพันธะสัญญาเป็นเกษตรกรที่ได้มีสัญญากับทางบริษัท หรือ ตัวแทนบริษัท หรือ นายหน้าอิสระ ทั้งทางวาจา หรือ ทางเอกสารสัญญาว่าจะมีการผลิต และขายผลผลิต ตามรูปแบบที่กำหนด ซึ่งรายละเอียดจะแตกต่างกันไปแล้วแต่ชนิดพืช หรือ สัตว์ หรือ แล้วแต่บริษัท หรือ ผู้แทนที่เกี่ยวข้อง โดยเกษตรกรผู้ผลิตภายใต้รูปแบบข้อตกลงเช่นนี้ มีอิสระในการผลิต และ การขายน้อยลง เมื่อเทียบกับเกษตรกรอิสระ แต่คาดว่าผลประโยชน์ในการเกษตรระบบนี้ น่าจะมีสูงกว่าในระบบการผลิตอิสระ เช่น มีการช่วยเหลือในรูปปัจจัยการผลิต สินเชื่อ หรือ การรับซื้อผลผลิต ณ ราคาที่รับประกัน เป็นต้น โดยคณะผู้วิจัยได้เลือกเฉพาะเกษตรกรที่มีการผลิตในรูปแบบดังกล่าว มีการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามในปี พ.ศ. 2553 ซึ่งแบบสอบถามจะครอบคลุมตัวแปรทางเศรษฐกิจ สังคม และผลกระทบจากการทำเกษตรพันธะสัญญาด้านรายได้ สังคม และสิ่งแวดล้อม

ในการวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้มีการจำแนกเกษตรกรออกเป็นกลุ่มเปราะบางโดยใช้ ตัวแปร 4 ตัว ในการจำแนกเกษตรกรคือ 1) เกษตรกรที่มีแรงงานพึ่งพิง ได้แก่เด็ก และคนชราเป็นสัดส่วนที่สูง (>1) เมื่อเทียบกับจำนวนแรงงานในครอบครัว โดยได้จำแนกเด็ก อายุต่ำกว่า 15 ปี และ คนชราสูงกว่า 60 ปี เป็นกลุ่มพึ่งพิง โดยให้เป็นสัดส่วนของแรงงานวัยทำงานช่วง 15-60 ปี 2) เกษตรกรที่มีสัดส่วนการกู้ยืม ทั้งที่กู้เป็นเงินสด และไม่เป็นเงินสด เมื่อเทียบกับรายได้ (สัดส่วนการกู้ต่อรายได้ >1) 3) เกษตรกรที่มีหนี้ค้างชำระ เป็นหนี้ที่เกินกำหนดการชำระปกติ (หนี้ค้างมากกว่า 0) 4) เกษตรกรที่มีที่ดินและทรัพย์สินต่ำ โดยให้เกษตรกรที่มีที่ดินต่ำกว่า 6 ไร่ต่อครัวเรือน และทรัพย์สินต่ำกว่า 300,000 บาทต่อครัวเรือน เป็นเกษตรกรที่มีความเปราะบาง โดยเกษตรกรที่มีทั้งสองอย่างต่ำกว่าเกณฑ์ เรียกว่าเป็นเกษตรกรที่มี “ทรัพย์สินและที่ดินน้อย” หรือ เป็นผู้มีความเปราะบาง ผู้มีทั้งสองอย่างสูงกว่าเกณฑ์ เป็นเกษตรกรที่ไม่มีความเปราะบางเรียกว่า เป็นผู้มี “ทรัพย์สินและที่ดินมาก” ส่วนผู้ที่มีอย่างหนึ่งเท่านั้นต่ำกว่าเกณฑ์ เรียกว่าเป็นผู้มี “ทรัพย์สินและที่ดินปานกลาง”

จากนั้น จะได้มีการแจกแจงข้อมูลตามกลุ่ม และมีการทดสอบความแตกต่างระหว่างกลุ่มโดยใช้การวิเคราะห์สถิติแบบ Analysis of variance (ANOVA)

5. ผลการศึกษา

เมื่อได้มีการจำแนกเกษตรกรในกลุ่มตัวอย่างตามหลักเกณฑ์ความเปราะบางข้างต้น พบว่า เกษตรกร ร้อยละ 4-6 เป็นเกษตรกรที่มีอัตราพึ่งพิงสูง (>1) โดยจะสูงในกลุ่มสัตว์มากกว่ากลุ่มพืชเล็กน้อย เกษตรกรร้อยละ 30 เป็นเกษตรกรที่กู้ยืม

รายได้ (สัดส่วนการกู้ต่อรายได้ >1) โดยกลุ่มเลี้ยงสัตว์ จะมีเกษตรกรที่กู้สูง ร้อยละ 54 ซึ่งสูงกว่ากลุ่มปลูกพืชที่มีเกษตรกรในกลุ่มนี้ เพียงร้อยละ 23 นอกจากนี้ เกษตรกรเลี้ยงสัตว์จะเป็นผู้มีหนี้ค้าง (มากกว่า 0) ถึงร้อยละ 56 เมื่อเทียบกับ กลุ่มปลูกพืชที่มีเกษตรกรที่มีหนี้ค้างร้อยละ 33.5 อย่างไรก็ตาม กลุ่มพืชจะมีที่ดินและทรัพย์สินน้อยกว่ากลุ่มเลี้ยงสัตว์ โดยเกษตรกรร้อยละ 42 ในกลุ่มพืช เป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีทรัพย์สินและที่ดินน้อย ร้อยละ 41 มีที่ดินและทรัพย์สินปานกลาง ร้อยละ 16.7 มีที่ดินและทรัพย์สินสูง ส่วนเกษตรกรร้อยละ 19.7 ในกลุ่มสัตว์ เป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีที่ดินและทรัพย์สินน้อย ร้อยละ 54 เป็นกลุ่มที่มีที่ดินและทรัพย์สินปานกลาง ร้อยละ 25 เป็นเกษตรกรที่มีที่ดินและทรัพย์สินสูง โดยทั่วไปอาจกล่าวได้ว่า เกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์ มีที่ดินและทรัพย์สินมากกว่าในกลุ่มพืช แต่มีหนี้สินและการกู้ยืมมากกว่า ซึ่งก็นับเป็นความเปราะบางรูปแบบหนึ่งเช่นกัน (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ความเปราะบาง

ความเปราะบาง	กลุ่มปลูกพืช (%)	กลุ่มเลี้ยงสัตว์ (%)
การมีแรงงานพึ่งพิง:		
อัตราส่วนพึ่งพิง ≤1	95.7	93.8
อัตราส่วนพึ่งพิง >1	4.3	6.1
การกู้เงิน		
อัตรากู้ต่อรายได้ ≤1	77.1	45.5
อัตรากู้ต่อรายได้ >1	22.8	54.4
การมีหนี้สิน		
ไม่มีหนี้ค้าง	66.5	43.5
มีหนี้ค้าง	33.5	56.5
การมีที่ดินและทรัพย์สิน		
น้อย	42.0	19.7
ปานกลาง	41.1	54.4
มาก	16.7	25.8

จากการจำแนกกลุ่มเปราะบางข้างต้น เมื่อนำมารวมกันทั้ง 4 ประเด็น สามารถจำแนกเกษตรกรได้ออกเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มไม่เปราะบาง กลุ่มเปราะบาง 1 ด้าน กลุ่มเปราะบาง 2 ด้าน และกลุ่มเปราะบาง 3 ด้าน ซึ่งพบว่ากลุ่มไม่เปราะบางในกลุ่มพืช มีร้อยละ 26 ในกลุ่มสัตว์มีเพียงร้อยละ 14 เปราะบาง 1-3 ด้าน ในกลุ่มพืชมีร้อยละ 74 ในกลุ่มสัตว์ มีร้อยละ 86 ในครัวเรือนเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์มีความเปราะบาง 2-3 ด้านสูงถึงร้อยละ 44 ในขณะที่ในกลุ่มพืช มีร้อยละ 26 (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 การแจกแจงครัวเรือนตามความเปราะบาง

ความเปราะบาง	กลุ่มปลูกพืช		กลุ่มเลี้ยงสัตว์	
	จำนวน	%	จำนวน	%
ไม่เปราะบาง	117	26.4	21	14.2
เปราะบาง 1 ด้าน	208	47.0	61	41.5
เปราะบาง 2 ด้าน	105	23.7	55	37.4
เปราะบาง 3 ด้าน	12	2.7	10	6.8

เมื่อแจกแจงตามเกษตรกรตามชนิดพืช หรือ สัตว์ แล้วพบว่า ในกลุ่มข้าวโพดหวาน ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ ถั่วเหลืองฝักสด

เป็น 3 ชนิดพืช ที่มีเกษตรกรที่ไม่เปราะบางสูงที่สุด คือมีเกษตรกรในกลุ่มนี้สูงถึงร้อยละ 32-35 ในกลุ่มพืชด้วยกัน เกษตรกรผู้ปลูกมะเขือเทศ พริก มันฝรั่ง และ ข้าวโพดฝักอ่อน เป็นเกษตรกรที่มีความเปราะบางสูง คือร้อยละ 78-82 โดยผู้ปลูกมะเขือเทศ จะมีเกษตรกรเปราะบาง 2-3 ด้านสูงกว่า ผู้ปลูกพืชอื่น โดยสูงถึงร้อยละ 42 ในขณะที่ ผู้ปลูกข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ ถั่วเหลืองฝักสด และ ข้าวโพดหวาน มีเกษตรกรเปราะบาง 2-3 ด้านต่ำเพียงร้อยละ 17-22 เท่านั้น ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ ผู้เลี้ยงปลาจะมีเกษตรกรที่ไม่เปราะบางสูงกว่า ผู้เลี้ยงสุกร หรือ ไก่ ผู้เลี้ยงไก่ ทั้งไข่ ไก่เนื้อ ประกันราคา และ ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยงเป็นผู้มีความเปราะบางสูง ร้อยละ 94-100 มีความเปราะบาง อย่างน้อย 1 ด้าน ผู้เลี้ยงไก่ไข่ มีความเปราะบาง 2-3 ด้านสูงสุด คือ ร้อยละ 60 ในขณะที่ผู้เลี้ยงไก่ ประกันราคามีความเปราะบาง 3 ด้าน สูงที่สุดที่ ร้อยละ 13 ในขณะที่ ผู้เลี้ยงสุกรมีความเปราะบาง 2-3 ด้านเพียงร้อยละ 24 และผู้เลี้ยงปลามีความเปราะบาง 2-3 ด้าน สูงเช่นกัน คือ ร้อยละ 48.4 อาจกล่าวได้ว่าเมื่อประเมินความเปราะบาง 1-3 ด้าน พบว่า ผู้เลี้ยงไก่ ทั้ง ไก่เนื้อ และไข่ มีความเปราะบางสูงที่สุด ทั้งนี้เป็นเพราะมีการกู้ และหนี้ค้างในระดับที่สูง เมื่อเทียบกับการเลี้ยงสัตว์ หรือปลูกพืชอื่นๆ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ความเปราะบาง แยกตามชนิดพืช/สัตว์

ชนิดพืช/สัตว์	ความเปราะบาง (ร้อยละ)			
	ไม่มี	1 ด้าน	2 ด้าน	3 ด้าน
มันฝรั่ง	22.7	50.0	22.7	4.5
มะเขือเทศ	18.3	40.0	40.0	1.7
ถั่วเหลืองฝักสด	32.3	45.2	21.0	1.6
ข้าวโพดหวานจำ	35.5	43.5	19.4	1.6
ข้าวโพดฝักอ่อน	22.1	50.0	25.0	2.9
ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์	35.3	47.1	13.2	4.4
พริก	17.9	53.6	26.8	1.8
สุกรรับจ้างเลี้ยง	16.0	60.0	24.0	
ปลา	24.2	27.4	38.7	9.7
ไก่ไข่	5.7	34.3	54.3	5.7
ไก่เนื้อประกันราคา	0	66.7	20.0	13.3
ไก่เนื้อรับจ้างเลี้ยง	0	70.0	30.0	0

ตารางที่ 4a-d แสดงความแตกต่างของรายได้เงินสดรวม รายได้เงินสดการเกษตร มูลค่าทรัพย์สิน รถ และโรงเรือน และที่ดินของตนเอง ตามกลุ่มเปราะบาง โดยทั่วไป กลุ่มไม่เปราะบาง มีรายได้มากกว่า มูลค่าทรัพย์สิน และ ขนาดที่ดินของตนเองสูงกว่ากลุ่มเปราะบาง ในขณะที่ ตารางที่ 5a-c แสดงการกู้ยืมเงินในรูปเงินสด สิ่งของ และ หนี้ค้าง ซึ่งพบว่า กลุ่มไม่เปราะบาง มีเงินกู้ และหนี้ค้างน้อยกว่า กลุ่มเปราะบาง

มีการทดสอบความแตกต่างของตัวแปรเหล่านี้ ตามกลุ่มเปราะบาง โดยวิธี Analysis of Variance (ANOVA) พบว่า กลุ่มเปราะบางสามารถอธิบายความแตกต่างของ มูลค่าทรัพย์สิน ที่ดินของตนเอง จำนวนเงินกู้ ปริมาณกู้ยืมในรูปสิ่งของ และหนี้ค้าง อย่างมีนัยสำคัญ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.1, 0.05 และ 0.01 ในขณะที่กลุ่มเปราะบาง ไม่สามารถอธิบายความแตกต่างด้านรายได้เงินสดรวม หรือ รายได้เงินสดจากการเกษตรได้ อย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ตามเมื่อ แยกวิเคราะห์ ANOVA สำหรับรายได้รวม และ รายได้เงินสดการเกษตรในกลุ่มพืช พบว่า มีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.01 โดยกลุ่มที่ไม่เปราะบางมีรายได้เงินสดรวม และ รายได้เงินสดทางการเกษตรมากกว่ากลุ่มเปราะบาง 1-3 ด้าน อย่างมีนัยสำคัญ (ตารางที่ 6-7) แต่ในกลุ่มสัตว์ แม้ว่า รายได้รวม และ รายได้เงินสดจากการเกษตรจะมีค่าเฉลี่ยที่แตกต่างกันอย่างเห็นชัดเจน แต่เมื่อทดสอบทางสถิติไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการมีค่าความแปรปรวน (variance) ที่สูงนั่นเอง (ตารางที่ 8-9)

ตารางที่ 4a รายได้เงินสดรวม

กลุ่ม	รายได้เงินสดรวม (บาทต่อครัวเรือน)		
	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ไม่เปราะบาง	138	327,066.5	1,240,128.1
เปราะบาง 1 ด้าน	269	258,736.0	540,537.4
เปราะบาง 2 ด้าน	160	253,385.3	679,125.9
เปราะบาง 3 ด้าน	22	141,275.0	276,053.0

หมายเหตุ: จาก ANOVA test, F=0.4777 sign 0.6879^{ns} ตารางนี้ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 4b รายได้เงินสดการเกษตร

กลุ่ม	รายได้เงินสดการเกษตร (บาท/ครัวเรือน)	
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน
ไม่เปราะบาง	261,234.8	1,239,544.1
เปราะบาง 1 ด้าน	209,604.6	525,908.4
เปราะบาง 2 ด้าน	211,641.8	662,391.8
เปราะบาง 3 ด้าน	101,020.4	177,151.2

หมายเหตุ: จาก ANOVA test, F=0.32097 sign 0.8102^{ns} ตารางนี้ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 4cc มูลค่าทรัพย์สิน บ้าน รถ และ โรงเรือน

กลุ่ม	มูลค่า (บาท/ครัวเรือน)	
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ไม่เปราะบาง	582,684.6	727,727.0
เปราะบาง 1 ด้าน	465,719.9	581,208.0
เปราะบาง 2 ด้าน	472,148.1	791,823.9
เปราะบาง 3 ด้าน	178,918.1	194,378.5

หมายเหตุ: จาก ANOVA test, F=2.5924 sign 0.0519* ตารางนี้พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.1

ตารางที่ 4d ที่ดินของตนเอง

กลุ่ม	ที่ดินของตนเอง (ไร่)	
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ไม่เปราะบาง	8.07	7.66
เปราะบาง 1 ด้าน	7.48	9.74
เปราะบาง 2 ด้าน	5.28	10.28

เปราะบาง 3 ด้าน	4.32	9.46
-----------------	------	------

หมายเหตุ: จาก ANOVA test, F=3.1651 sign 0.0241** ตารางนี้พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.05

ตารางที่ 5a จำนวนเงินกู้

กลุ่ม	จำนวนเงินกู้ทุกแหล่ง (บาท/ครัวเรือน)	
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ไม่เปราะบาง	61,194.9	168,834.3
เปราะบาง 1 ด้าน	144,547.5	320,649.3
เปราะบาง 2 ด้าน	248,781.8	583,584.1
เปราะบาง 3 ด้าน	199,500.0	377,778.8

หมายเหตุ: จาก ANOVA test, F=5.9296 sign 0.0005*** ตารางนี้พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.01
ตารางที่ 5b ปริมาณกู้ยืมในรูปสิ่งของ

กลุ่ม	ปริมาณ (บาท/ครัวเรือน)	
	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ไม่เปราะบาง	20,459.5	79,940.5
เปราะบาง 1 ด้าน	252,440.5	1,372,442.8
เปราะบาง 2 ด้าน	987,695.6	3,441,243.3
เปราะบาง 3 ด้าน	476,272.0	1,275,872.0

หมายเหตุ: จาก ANOVA test, F=6.5277 sign 0.0002*** ตารางนี้พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.01

ตารางที่ 5c หนี้ค้าง แยกตามกลุ่มเปราะบาง

กลุ่ม	หนี้ค้างจากทุกแหล่ง (บาท/ครัวเรือน)		
	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ไม่เปราะบาง	138	-	-
เปราะบาง 1 ด้าน	269	126,654.28	532,845.91
เปราะบาง 2 ด้าน	160	203,696.25	437,857.02
เปราะบาง 3 ด้าน	22	199,181.82	418,677.47

หมายเหตุ: จาก ANOVA test, F=5.7615 sign 0.0007*** ตารางนี้พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.01

ตารางที่ 6 รายได้เงินสดรวม กลุ่มพืช (บาทต่อครัวเรือน)

กลุ่มเปราะบาง	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ไม่เปราะบาง	117	187,450	147,441
เปราะบาง 1 ด้าน	208	153,273	158,647
เปราะบาง 2 ด้าน	105	83,508	72,655
เปราะบาง 3 ด้าน	12	51,212	30,555
ทุกกลุ่ม	442	142,976	142,990

หมายเหตุ: จาก ANOVA test, F=12.78 sign 0.00*** ตารางนี้พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.01

ตารางที่ 7 รายได้จากการเกษตร กลุ่มพืช

กลุ่มประเภท	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
(บาทต่อครัวเรือน)			
ไม่เพาะปลูก	117	131,757	124,854
เพาะปลูก 1 ด้าน	208	113,585	145,548
เพาะปลูก 2 ด้าน	105	55,454	62,065
เพาะปลูก 3 ด้าน	12	35,829	19,564

หมายเหตุ: จาก ANOVA test, $F=9.10$ sign 0.00*** ตารางนี้พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ณ ระดับความเชื่อมั่น 0.01

ตารางที่ 8 รายได้เงินสตรวม กลุ่มสัตว์

กลุ่มประเภท	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
(บาทต่อครัวเรือน)			
ไม่เพาะปลูก	21	1,104,900	3,107,940
เพาะปลูก 1 ด้าน	61	618,346	1,023,820
เพาะปลูก 2 ด้าน	55	577,696	1,088,400
เพาะปลูก 3 ด้าน	10	249,350	390,996

หมายเหตุ: จาก ANOVA test, $F=0.93$ sign 0.42^{ns} ตารางนี้ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 9 รายได้จากการเกษตร กลุ่มสัตว์

กลุ่มประเภท	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
(บาทต่อครัวเรือน)			
ไม่เพาะปลูก	21	982,609	3,128,886
เพาะปลูก 1 ด้าน	61	537,015	1,010,622
เพาะปลูก 2 ด้าน	55	509,817	1,070,750
เพาะปลูก 3 ด้าน	10	179,250	245,543

หมายเหตุ: จาก ANOVA test, $F=0.80$ sign 0.49^{ns} ตารางนี้ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ในด้านผลกระทบต่อครัวเรือนเกษตรกรด้านรายได้ สังคม และ สิ่งแวดล้อมนั้น พบว่า ในกลุ่มปลูกพืช ครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเพาะปลูก 1-2 ด้าน ระบุว่าเกษตรกรพึงระสัญญามีผลกระทบต่อด้านลบกับรายได้ ประมาณร้อยละ 27-31 ส่วนอีก ร้อยละ 68-72 ระบุว่าไม่มีผลกระทบต่อด้านลบ เมื่อเทียบกับกลุ่มไม่เพาะปลูก ร้อยละ 19 ระบุว่าผลกระทบต่อด้านลบ อีกร้อยละ 81 ระบุว่าไม่มี สำหรับกลุ่มเลี้ยงสัตว์ ครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเพาะปลูก จะระบุว่าผลกระทบต่อด้านลบ มากกว่าครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูกพืช โดยครัวเรือนร้อยละ 34-41 ระบุว่าเกษตรกรพึงระสัญญามีผลกระทบต่อด้านลบ ในขณะที่ ร้อยละ 50-65 ระบุว่าไม่มี (ตารางที่ 10)

ตารางที่ 10 ผลทางลบด้านรายได้ แยกตามกลุ่มประเภท

	ผลทางลบด้านรายได้	
	ไม่มี	มี
-----% ของกลุ่ม-----		
กลุ่มพืช		
ไม่เพาะปลูก	81.2	18.8
เพาะปลูก 1 ด้าน	68.7	31.2

เพาะปลูก 2 ด้าน	72.3	27.6
เพาะปลูก 3 ด้าน	83.3	16.6
กลุ่มสัตว์		
ไม่เพาะปลูก	80.9	19.0
เพาะปลูก 1 ด้าน	65.5	34.4
เพาะปลูก 2 ด้าน	58.1	41.8
เพาะปลูก 3 ด้าน	50	50

ในด้านผลกระทบด้านลบทางสังคม ทั้งในกลุ่มปลูกพืช ครัวเรือนเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 94) จะระบุว่า ไม่มีผลด้านลบ ร้อยละ 5 ระบุว่าไม่แน่ใจ เพียงร้อยละ 1 ที่ระบุว่าผลกระทบต่อด้านลบ ในขณะที่ ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรที่ระบุว่า มีผลกระทบต่อด้านลบทางสังคม มีสูงขึ้นคือ ประมาณร้อยละ 20-22 ทั้งในกลุ่มเพาะปลูก หรือไม่เพาะปลูก จะระบุว่าผลกระทบต่อด้านลบทางสังคมเกิดขึ้น เช่น ไม่มาร่วมงานสังคม มีอาชีพที่น่ารังเกียจ (ฟาร์มส่งกลิ่นรบกวนชาวบ้าน) มีคนไม่พอใจในสังคมชาวบ้าน เป็นต้น (ตารางที่ 11)

ตารางที่ 11 ผลทางลบด้านสังคม

	ผลทางลบด้านสังคม		
	ไม่มี	มี	ไม่แน่ใจ
-----% ของกลุ่ม-----			
กลุ่มพืช			
ไม่เพาะปลูก	95.7	0.0	4.3
เพาะปลูก 1 ด้าน	92.3	0.5	7.2
เพาะปลูก 2 ด้าน	96.2	1.0	2.9
เพาะปลูก 3 ด้าน	91.7	0.0	8.3
กลุ่มสัตว์			
ไม่เพาะปลูก	71.4	19.0	9.5
เพาะปลูก 1 ด้าน	72.1	22.9	4.9
เพาะปลูก 2 ด้าน	78.1	20.0	1.8
เพาะปลูก 3 ด้าน	80	10	10

ในด้านผลกระทบทางลบด้านสิ่งแวดล้อมนั้น ในกลุ่มปลูกพืช ครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเพาะปลูกจะระบุว่าเกษตรกรพึงระสัญญามีผลกระทบต่อด้านลบ เป็นสัดส่วนที่สูงกว่าครัวเรือนที่ไม่มีผลทางลบ คือ ร้อยละ 16-19 ของครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเพาะปลูก 1-3 ด้าน ระบุว่า มีผลกระทบต่อด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 77 ระบุว่าเกษตรกรพึงระสัญญามีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 9 ของกลุ่มไม่เพาะปลูก ระบุว่าผลกระทบต่อด้านลบ และ ร้อยละ 84 ระบุว่าไม่มี ร้อยละ 7 ระบุว่าไม่แน่ใจว่ามี (ตารางที่ 12) ผลกระทบทางลบเกิดขึ้น โดยอาจมีประเด็น ดินเสีย น้ำเสีย มลพิษจากสารเคมีในน้ำ และมีผลกระทบต่อผู้ใช้ และ ปลาตาย ในขณะที่ ร้อยละ 42-50 ของครัวเรือนเกษตรกรที่เลี้ยงสัตว์ที่มีความเพาะปลูก 1-3 ด้าน ระบุว่าเกษตรกรพึงระสัญญามีผลกระทบต่อด้านลบต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งสูงกว่าในครัวเรือนผู้ปลูกพืช เป็นประเด็น มลพิษทางกลิ่น น้ำเน่าเสีย มีแมลงวัน อีกร้อยละ 50 ระบุว่าไม่มีผลทางลบกับสิ่งแวดล้อม

ในด้านผลกระทบด้านบวก นั้น ครัวเรือนเกษตรกรที่ปลูกพืช ร้อยละ 60-66 ของครัวเรือนเกษตรกรในกลุ่มนี้ ระบุว่า

เกษตรกรพันธะสัญญาให้รายได้มากกว่าเกษตรกรแบบเดิม ร้อยละ 25 ระบุว่าไม่มากกว่า ร้อยละ 9-16 ระบุว่าให้รายได้น้อยกว่า ในกลุ่มไม่เปราะบาง จะมีผู้ระบุว่า เกษตรพันธะสัญญาให้รายได้มากกว่า กลุ่มเปราะบาง เล็กน้อย คือ ร้อยละ 65 ระบุว่าให้รายได้มากกว่า ร้อยละ 7.7 ระบุว่าให้รายได้น้อยกว่า อีก ร้อยละ 26 ระบุว่าให้รายได้ไม่มากกว่าเดิม (ตารางที่ 13) ส่วนผลบวกในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ จะมีผู้ระบุว่า เกษตรพันธะสัญญาให้รายได้มากกว่าเกษตรกรแบบเดิม ถึงร้อยละ 78-81 สำหรับกลุ่มเปราะบาง 1-2 ด้าน ซึ่งสูงกว่าในกลุ่มครัวเรือนที่ไม่เปราะบาง ซึ่งมีผู้ระบุว่าให้รายได้มากกว่าร้อยละ 52 (ตารางที่ 13) แสดงว่าในกลุ่มเปราะบางนั้น เกษตรพันธะสัญญาให้ผลบวก มากกว่า กลุ่มไม่เปราะบาง ซึ่งเป็นเรื่องที่ดี อย่างไรก็ตาม ถ้าย้อนกลับไปดูในตารางที่ 10 ครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 34-41 ก็ระบุว่าเกษตรกรพันธะสัญญาให้ผลลบด้านรายได้เช่นกัน ซึ่งก็อาจเป็นจริงทั้งสองกรณี คือ ในบางปี ก็ให้รายได้มากกว่า และในบางปี ก็ให้รายได้ลดลง คือ มีความผันผวน ขึ้นลง ซึ่งความผันผวนนี้ เกิดขึ้นในกลุ่มเปราะบางมากกว่าในกลุ่มไม่เปราะบาง เพราะมีครัวเรือนเกษตรกรเพียงร้อยละ 19 เท่านั้นในกลุ่มไม่เปราะบางที่ระบุว่าอาจมีผลกระทบด้านลบเกี่ยวกับรายได้

ตารางที่ 12 ผลลบด้านสิ่งแวดล้อม

	ผลลบด้านสิ่งแวดล้อม		
	ไม่มี	มี	ไม่แน่ใจ
-----% ของกลุ่ม-----			
กลุ่มพืช			
ไม่เปราะบาง	83.7	9.4	6.8
เปราะบาง 1 ด้าน	77.8	16.3	5.7
เปราะบาง 2 ด้าน	77.1	19.0	3.8
เปราะบาง 3 ด้าน	75.0	16.6	8.3
กลุ่มสัตว์			
ไม่เปราะบาง	61.9	23.8	14.2
เปราะบาง 1 ด้าน	50.8	42.6	6.5
เปราะบาง 2 ด้าน	50.9	45.4	3.6
เปราะบาง 3 ด้าน	50	50	0

ตารางที่ 13 เกษตรพันธะสัญญาให้รายได้มากกว่าหรือไม่

	เกษตรกรพันธะสัญญาให้รายได้มากกว่าหรือไม่		
	น้อยกว่า	ไม่มากกว่า	มากกว่า
-----% ของกลุ่ม-----			
กลุ่มพืช			
ไม่เปราะบาง	7.6	26.5	65.8
เปราะบาง 1 ด้าน	9.1	29.8	61.0
เปราะบาง 2 ด้าน	14.2	24.7	60.9
เปราะบาง 3 ด้าน	16.6	16.6	66.6
กลุ่มสัตว์			
ไม่เปราะบาง	9.5	38.1	52.3
เปราะบาง 1 ด้าน	4.9	16.3	78.6
เปราะบาง 2 ด้าน	11.1	7.4	81.4
เปราะบาง 3 ด้าน	20	30	50

ในด้านผลบวกด้านสังคม พบว่าในกลุ่มปลูกพืช ร้อยละ 58 ของครัวเรือนทั้งในกลุ่มเปราะบาง และไม่เปราะบาง ระบุว่าไม่มีผลดีด้านสังคม ซึ่งในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ ก็อยู่ในระดับที่สูงใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 49-58 ของครัวเรือนเกษตรกรเลี้ยงสัตว์ที่มีความเปราะบาง 1-2 ด้าน ระบุว่า เกษตรพันธะสัญญาให้ผลดีด้านสังคม ผลดีนี้ ได้แก่ การที่ชุมชนมีรายได้ดีขึ้น มีงานทำ มีแก๊สชีวภาพและปุ๋ยคอกใช้ มีการบริจาคเงินให้ชุมชน โรงเรียน และวัด มีเงินทุนหมุนเวียน ชาวบ้านมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ทำให้กลุ่มเข้มแข็งขึ้น มีความร่วมมือกัน มีความสามัคคีกันขึ้น มีการให้ทุนการศึกษา มีการแนะนำ ฝึกอบรม (ตารางที่ 20)

ตารางที่ 14 ผลบวกด้านสังคม

	ผลบวกด้านสังคม		
	ไม่มี	มี	ไม่แน่ใจ
-----% ของกลุ่ม-----			
กลุ่มพืช			
ไม่เปราะบาง	40.1	58.1	1.7
เปราะบาง 1 ด้าน	35.1	58.1	6.7
เปราะบาง 2 ด้าน	36.1	58.1	5.7
เปราะบาง 3 ด้าน	33.3	58.3	8.3
กลุ่มสัตว์			
ไม่เปราะบาง	38.1	47.6	14.2
เปราะบาง 1 ด้าน	40.9	49.1	9.8
เปราะบาง 2 ด้าน	32.7	58.1	9.0
เปราะบาง 3 ด้าน	50	40	10

ในด้านผลบวกทางสิ่งแวดล้อม ในกลุ่มปลูกพืช ร้อยละ 15-17 ของเกษตรกรทั้งในกลุ่มเปราะบาง และไม่เปราะบาง ระบุว่าไม่มีผลบวกด้านสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 13-16 ระบุว่าไม่แน่ใจ ร้อยละ 66-70 ระบุว่าไม่มีผลทางบวกด้านสิ่งแวดล้อม ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ พบว่าผลด้านบวกด้านสิ่งแวดล้อม จะสูงกว่ากลุ่มปลูกพืชเล็กน้อย ร้อยละ 19-21 ระบุว่า มีผลบวกด้านสิ่งแวดล้อม ร้อยละ 52-61 ระบุว่า ไม่มีผลทางบวก ผลทางบวกนี้ ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ เกิดจากการใช้แก๊สชีวภาพ การใช้ปุ๋ยคอก มีการฟื้นตัวอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและแหล่งน้ำ ส่วนในกลุ่มปลูกพืชเกิดจากการใช้ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ มีการบำรุงดิน มีการใช้เศษเหลือจากขังต้นพืช การปลูกถั่วเหลืองเป็นการบำรุงดิน เป็นต้น (ตารางที่ 15)

ตารางที่ 15 ผลบวกทางสิ่งแวดล้อม

	ผลบวกด้านสิ่งแวดล้อม		
	ไม่มี	มี	ไม่แน่ใจ
-----% ของกลุ่ม-----			
กลุ่มพืช			
ไม่เปราะบาง	66.6	17.9	15.3
เปราะบาง 1 ด้าน	67.7	15.3	16.8
เปราะบาง 2 ด้าน	70.4	16.1	13.3
เปราะบาง 3 ด้าน	50	25	25

กลุ่มสัตว์			
ไม่เปราะบาง	52.3	19.0	28.5
เปราะบาง 1 ด้าน	65.5	19.6	14.7
เปราะบาง 2 ด้าน	61.8	21.8	16.3
เปราะบาง 3 ด้าน	100	0	0

6. การอภิปรายผล

ผลการศึกษาได้ใช้ตัวแปรความเปราะบางประกอบด้วย การมีแรงงานพึ่งพิง การกู้ การมีหนี้คงค้าง และการมีที่ดินและทรัพย์สิน ผลการศึกษาพบว่า เรื่องแรงงานพึ่งพิงไม่ได้เป็นปัญหาสำหรับเกษตรกรตัวอย่าง ส่วนที่มีปัญหาคือเรื่องการกู้ และหนี้สิน อย่างไรก็ตามในด้านหนี้สินนั้น การกระจายครัวเรือนเป็นผลจากค่านิยมความเปราะบาง

การศึกษาพบว่า ในกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์อาจมีที่ดินและทรัพย์สินมากกว่ากลุ่มเกษตรกรปลูกพืช แต่มีความเปราะบางด้านการกู้และหนี้สินมากกว่า ดังนั้น ความเปราะบางอาจเกิดขึ้นแม้ว่าเป็นเกษตรกรรายใหญ่ หรือ รายปานกลางได้ ความเป็นเกษตรกรรายย่อย อาจไม่ได้เป็นตัวแสดงความเปราะบาง อย่างไรก็ตาม เกษตรกรที่มีความเปราะบางทั้ง 3-4 ด้าน มีจำนวนน้อยกว่าผลการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า เกษตรพันธะสัญญา มีผลกระทบกับกลุ่มเปราะบางด้านบวกด้านรายได้ แต่ก็มีความกระทบด้านลบด้วย ซึ่งอาจเกิดขึ้นได้โดยมีผลบวกในบางปี และ ผลลบในบางปี

นอกจากนี้ ผลการศึกษาเป็นการเปรียบเทียบกลุ่มที่ทำเกษตรพันธะสัญญาหลายกลุ่ม เปรียบเทียบกลุ่มเปราะบางและไม่เปราะบาง เปรียบเทียบรายได้ในเกษตรพันธะสัญญากับเมื่อไม่ได้ทำเกษตรพันธะสัญญา แต่ไม่ได้เปรียบเทียบผลทางสังคม และสิ่งแวดล้อมเมื่อไม่ได้ทำเกษตรพันธะสัญญา ผลการศึกษาไม่ได้เปรียบเทียบกับการเกษตรแบบมีหรือไม่มีเกษตรพันธะสัญญา เนื่องจากในการผลิตหลายพืช หรือสัตว์ การผลิตจะไม่เหมือนกันทำให้การเปรียบเทียบเป็นไปได้ยาก

7. สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาสามารถ สรุปได้ว่า ในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ มีสัดส่วนครัวเรือนที่เปราะบางสูงกว่าในกลุ่มปลูกพืช โดยมีครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 100 95 84 และ 76 เป็นกลุ่มเปราะบางอย่างน้อย 1 ด้าน ในกลุ่มครัวเรือนผู้เลี้ยงไก่ไข่ ไก่เนื้อ สุกร และ ปลา ตามลำดับ ในขณะที่ในกลุ่มปลูก ข้าวโพดหวาน ข้าวโพดเมล็ดพันธุ์ ถั่วเหลืองฝักสด มีครัวเรือนเกษตรกรร้อยละ 65-68 และ ในกลุ่มปลูกมะเขือเทศ มันฝรั่ง ข้าวโพดฝักอ่อน และพริก ร้อยละ 78-82 เป็นครัวเรือนเกษตรกรที่มีความเปราะบางอย่างน้อย 1 ด้าน

เมื่อเทียบระหว่างกลุ่มปลูกพืช และ กลุ่มเลี้ยงสัตว์ในกลุ่มเปราะบางด้วยกัน กลุ่มเลี้ยงสัตว์จะประสบผลทางด้านรายได้ และสิ่งแวดล้อมเป็นสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มพืช แต่กลุ่มพืช จะประสบผลทางด้านสังคม เป็นสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มเลี้ยงสัตว์ ในด้านผลทางลบ กลุ่มเลี้ยงสัตว์จะประสบผลทางด้านรายได้ สังคม และ สิ่งแวดล้อม ในสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มปลูกพืช

เมื่อเปรียบเทียบกลุ่มเปราะบาง และไม่เปราะบาง พบว่ามีความแตกต่างที่ชัดเจนในด้านผลทางรายได้ และทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีเกษตรกรประสบผลในสัดส่วนที่สูงในกลุ่มเปราะบางมากกว่ากลุ่มไม่เปราะบาง ทั้งในกลุ่มพืชและสัตว์

งานศึกษานี้ อาจสรุปได้ว่า ถ้าเกษตรกรพันธะสัญญาจะเป็นผลดีแต่เกษตรกรนั้น เกษตรกรควรมีความพร้อม ณ ระดับหนึ่ง โดยควรมีทรัพย์สินที่ดินพอสมควร มีการกู้ในระดับพอดี มีการจัดการหนี้สินได้ดี และในแง่แรงงานก็ต้องมีแรงงานที่เพียงพอในครัวเรือน เพราะเมื่อเกษตรกรไม่มีความพร้อมในด้านเหล่านี้ เกษตรพันธะสัญญาจะส่งผลดีน้อยลง เกษตรพันธะสัญญานั้น อาจกล่าวได้ว่า ไม่เหมาะสำหรับเกษตรกรที่มีความเปราะบางและไม่ทนทานต่อความแปรปรวนที่อาจเกิดขึ้นในระบบเกษตรพันธะสัญญา ซึ่งในกรณีหลังนี้ อาจพบว่าเกษตรกรมีหนี้สินรุงรัง และมีความเป็นอยู่ที่แออัด ในระบบเกษตรพันธะสัญญา อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไป ระบบเกษตรพันธะสัญญา ก็มีทั้งด้านบวก และ ด้านลบ ทั้งในด้านรายได้ สังคม และสิ่งแวดล้อม แต่พบว่า มีครัวเรือนเกษตรกรระบุว่าเกษตรพันธะสัญญาส่งผลบวกในสัดส่วนที่มากกว่าครัวเรือนที่ระบุว่ามีผลทางลบ และในสัดส่วนสูงกว่าผลบวกทางด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนผลลบด้านรายได้ ก็มีเช่นกัน ผลลบด้านสังคม มีเฉพาะในกลุ่มเลี้ยงสัตว์ สำหรับผลทางสิ่งแวดล้อม ก็มีสูงในกลุ่มสัตว์มากกว่ากลุ่มพืช จึงอาจกล่าวได้ว่า ในแง่ทั้งความเปราะบาง และผลกระทบด้านลบ กลุ่มเลี้ยงสัตว์ในเกษตรพันธะสัญญาเป็นกลุ่มที่ควรได้รับการดูแลจากภาครัฐมากขึ้น

8. กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณแผนงานเสริมสร้างการเรียนรู้กับสถาบันอุดมศึกษาไทยเพื่อพัฒนานโยบายสาธารณะที่ดี (นสธ.) ภายใต้การสนับสนุนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่ได้สนับสนุนงานวิจัยในครั้งนี้

9. เอกสารอ้างอิง

- [1] R. Chambers. *Vulnerability, Coping and Policy* (Editorial Introduction), 2006, Institute of Development Studies Bulletin 37(4) 33-40. Available online <http://community.eldis.org/?2333@@.598d23f8lenclosure=.598d23f9&ad=1>
- [2] UNDP, 2004 Reducing Disaster Risk a Challenge for Development, a Global report, UNDP Bureau for Crisis Prevention and Recovery, New York, 2004.
- [3] Y.F. Aysan, Keynote Paper: Vulnerability Assessment. In P. Meriman and C. Browitt, eds., *Natural Disasters: Protecting Vulnerable Communities*, 1993, 1-14.